

Відгук
оформлено 31.08.2021р.
Рогова Євгенія
вченої ради
ДФ 64.051.026
ВІДГУК

на дисертацію Попова Володимира Юрійовича на тему
«Методика розслідування терористичного акту», подану на здобуття
ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081
«Право»

Дисертація В.Ю. Попова присвячена розробленню криміналістичної методики розслідування окремого виду кримінального правопорушення, передбаченого ст. 258 КК України «Терористичний акт». Наукова праця виконана на достатньому рівні із застосуванням належних методів наукового пошуку, використанням репрезентативної теоретичної й емпіричної бази. Висока якість і змістовна цінність виконаного наукового дослідження підтверджується наступним.

Ступінь актуальності обраної теми. У сучасний період в Україні, на жаль, досить поширеною є терористична діяльність, зумовлена насамперед агресією іноземної держави та діяльністю незаконних збройних формувань на сході нашої країни. Тому запобігання терористичним актам, їх якісне розслідування та своєчасне притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності знаходиться серед пріоритетів діяльності правоохоронних органів. Забезпечення безпеки держави і громадян вимагає ефективної протидії тероризму. У противному випадку неможливо забезпечити належний рівень дотримання прав і свобод громадян у відповідності до міжнародних стандартів. Тероризм у всьому світі є нагальною проблемою сьогодення.

Дисертантом було проаналізовано відомості державної статистики за 2015-2020 роки щодо злочинів терористичної спрямованості та наведено відповідні показники, які свідчать про динаміку зростання їхньої кількості. Водночас констатовано, що рівень протидії таким кримінальним правопорушенням з боку органів правопорядку є недостатнім, оскільки до кримінальної відповідальності за вчинення терористичних актів притягнуто незначну кількість осіб, порівняно із вчиненими злочинами. Труднощі у виявленні та доказуванні терористичних актів насамперед зумовлюються

проблемами у проведенні оперативно-розшукової та процесуальної діяльності в окремих регіонах України, які є тимчасово окупованими.

Слід визнати, що стан наукового забезпечення питань розслідування терористичних актів залишається недостатнім. Зокрема, ця проблематика досліджувалась у наукових працях М.М. Букаєва, Ж.В. Вассалатій, В.Г. Гузікова, О.В. Ісакова, О. М. Коршунової, М.О. Ленка, А.Г. Марутіна, Г.В. Скуби. А.О. Степанова та інших авторів. Але більшість наукових праць підготовлено на основі практики розслідування терористичних злочинів зарубіжних держав та в умовах іншої процесуальної регламентації. У вітчизняній криміналістичній науці питання щодо єдиної ефективної науково обґрунтованої програми розслідування терористичного акту є малодослідженими.

Таким чином, актуальність обраної теми дисертації підтверджується поширенням терористичних актів на території України, трансформацією механізмів злочинної діяльності цього різновиду в умовах збройної агресії проти України, яка має місце останні роки, низькою ефективністю діяльності правоохоронних органів щодо притягнення осіб, винних у тероризмі, до кримінальної відповідальності, необхідністю вдосконалення методико-криміналістичних рекомендацій з розслідування терористичних актів в аспекті приведення їх у відповідність сучасним реаліям і вимогам чинного кримінального процесуального законодавства.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх новизна. Результати дослідження, проведеного В.Ю. Поповим, видаються обґрунтованими, оскільки в роботі комплексно досліджено правовідносини, що виникають у зв'язку з виявленням та розслідування терористичних актів. При цьому використано достатній для формування обґрунтованих висновків комплекс методів наукового пізнання, зокрема, історико-правовий, порівняльно-правовий, системно-структурний, формально-логічний методи, метод моделювання, статистичний та соціологічний методи. Дисертація

ґрунтується на достатній теоретичній і нормативній базі. Також здобувачем було опитано 133 слідчих та оперативних працівників Національної поліції та Служби Безпеки України Харківської та Київської областей, вивчено аналітичні матеріали кримінальних проваджень за фактами вчинення терористичного акту за 2014 – 2020 роки., статистичні й аналітичні дані МВС України, Служби безпеки України, Офісу Генерального прокурора України (Генеральної прокуратури України), Інтерполу. Крім того, використано особистий практичний досвід автора.

Дослідження узгоджується із положеннями Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 рр., затвердженої Указом Президента України від 20.05.2015 р. № 276; Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 25.08.2015 р. № 501; Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016–2020 роки, затвердженою постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 03.03.2016 р.; Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015-2019 рр., затвердженого наказом МВС України від 16.03.2015 № 275. Дисертацію виконано у межах науково-дослідної теми кафедри кримінально-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна «Комплексні дослідження проблем злочинності та окремих видів злочинів на основі верховенства права» (номер державної реєстрації 0116U000916).

Наукова новизна результатів дисертації визначається перш за все тим, що наукова праця В.Ю. Попова є одним з перших в Україні комплексних досліджень, в якому на підставі чинного кримінального процесуального законодавства та сучасної правозастосовної практики розроблена криміналістична методика розслідування терористичного акту. Низка теоретичних положень, висновків і рекомендацій дисертанта мають наукову новизну і практичну значимість, чого в цілому достатньо для роботи такого

рівня.

Так, здобувачем було: 1) комплексно досліджено криміналістичну характеристику терористичного акту, визначено її структуру та окремі складові елементи; 2) розкрито загальні положення та основи тактики проведення негласних слідчих (розшукових) дій при розслідуванні терористичного акту; 3) аргументовано необхідність внесення змін і доповнень до чинного КПК України щодо чіткої регламентації організаційно-правової форми взаємодії учасників слідчо-оперативної групи як найбільш оптимального та ефективного виду взаємодії при розслідуванні терористичного акту; 4) сформовано перелік обставин, які підлягають з'ясуванню при розслідуванні терористичного акту; 6) запропоновано систему типових слідчих ситуацій, слідчих версій, тактичних завдань та засобів їх вирішення на початковому етапі розслідування терористичного акту; 7) розроблено наукові положення щодо організації та планування розслідування терористичного акту, що пов'язані з оптимізацією цього виду діяльності; 8) удосконалено теоретичні знання про тактичні операції як найбільш раціональний засіб вирішення окремих тактичних завдань при розслідуванні терористичного акту; 9) визначено організаційні й тактичні положення та рекомендації щодо особливостей проведення невідкладних (першочергових) слідчих (розшукових) дій при розслідуванні терористичного акту: огляду місця події, допиту та обшуку; 10) досліджено сутність тероризму як соціально-політичного явища крізь призму його історичного розвитку, детермінант сучасної терористичної діяльності; 11) дістали подальшого розвитку наукові підходи до розуміння поняття тероризму в системі міжнародного та українського національного законодавства; 12) надано пропозиції щодо вдосконалення взаємодії слідчого з оперативними підрозділами під час досудового розслідування терористичного акту; 13) сформульовано положення щодо сучасних можливостей судових експертиз як основної процесуальної форми використання спеціальних знань під час розслідування терористичного акту.

Заслужують на підтримку наукові положення, висновки та пропозиції дисертанта щодо основних детермінант терористичної діяльності (с. 35-36) та основних ознак, що властиві тероризму як суспільно небезпечному злочинному діянню (с. 44-45).

Науковою новизною відрізняються одержані здобувачем відомості щодо елементів структури та практичного значення криміналістичної характеристики терористичного акту (с. 48-58). Видається, що автор в цілому вірно наголошує на практичному значенні криміналістичної характеристики, яке полягає в тому, що вона є інформаційним засобом окремої методики розслідування, а також науковим інструментарієм, адресованим слідчій практиці, який надає змогу слідчому отримати знання щодо відповідного виду злочину, його типових ознак, проаналізувати вихідну інформацію про злочин на початковому етапі його розслідування, виявити взаємозв'язки і взаємозалежності між її окремими елементами і на цій підставі отримати дані про раніше невідомі обставини злочину, здійснити версійний аналіз цієї інформації та вирішити інші завдання розслідування, що постають перед слідчим в конкретному кримінальному провадженні (с. 58).

Обґрунтованими видаються також і результати здійсненого дисертантом аналізу окремих елементів криміналістичної характеристики терористичного акту, зокрема типових способів цього кримінального правопорушення, особи терориста та потерпілого, обстановки, знарядь, засобів і слідів злочину (с. 58-95); обставин, що підлягають з'ясуванню під час розслідування терористичного акту (с. 98-109) і типових слідчих ситуацій (с. 109-125) у кримінальному провадженні про вчинення терористичного акту; специфіки організації та планування розслідування терористичного акту (с. 126-140), а також взаємодії слідчого з оперативними підрозділами під час розслідування цього виду кримінального правопорушення (с. 140-148).

Суттєве теоретичне і практичне значення також мають висновки та пропозиції здобувача щодо тактики окремих слідчих розшукових дій та організації тактичних операцій під час розслідування терористичного акту.

Зокрема, наукові положення та практичні рекомендації з підготовки та проведення огляду місця події (с. 153-162), допиту (с. 162-169), обшуку (с. 169-173), загальних питань проведення негласних слідчих (розшукових) дій (с. 173-185), а також тактичних операцій «Мотивація злочину», «Викриття та затримання особи терориста», «Зв'язок терористичного акту з іншими злочинами загальнокримінальної спрямованості», «Розподіл кримінальних функцій учасників терористичної групи», «Встановлення очевидців терористичного акту», «Встановлення поширеності терористичного угруповання» (с. 185-197) і використання спеціальних знань у формі судової експертизи (с. 199-209).

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені в дисертації висновки, пропозиції та рекомендації можуть бути підґрунтям для подальшого наукового аналізу й удосконалення положень криміналістичної методики, а також можуть бути використані у науково-дослідній сфері з метою поглиблення існуючих уявлень про засоби і методи розслідування терористичного акту, що є основою для подальшої наукової розробки проблем розслідування злочинів терористичної спрямованості; у практичній роботі слідчих, прокурорів, оперативних співробітників для підвищення ефективності розслідування терористичних актів; в освітньому процесі закладів вищої освіти юридичного профілю при проведенні навчальних занять з навчальних дисциплін «Криміналістика» та спеціальних курсів з розслідування окремих видів кримінальних правопорушень, а також при підготовці підручників, навчальних посібників і методичних рекомендацій за напрямом криміналістичної методики.

Основні наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані у дисертації, висвітлено у 8 публікаціях за темою дослідження, з яких, зокрема, 4 статті у наукових фахових виданнях (у т.ч. 1 – в іноземному науковому виданні), а також 4 тези доповідей на науково-практичних конференціях.

У дисертації відсутні ознаки порушення академічної доброчесності.

Надаючи загальну позитивну оцінку роботі В.Ю. Попова, слід вказати, що

у дисертаційному дослідженні мають місце й окремі дискусійні положення, які потребують обговорення.

1. Викликає окреме зауваження архітектоніка дисертаційної праці. Зокрема, назва розділу 1 «Терористичний акт у структурі злочинної діяльності» не повною мірою відображає його зміст, адже розділ вміщує не тільки відомості щодо місця терористичних актів у структурі злочинності, а і положення щодо сутності та практичного значення криміналістичної характеристики злочину і безпосередньо окремих елементів криміналістичної характеристики терористичного акту. При цьому саме останні складові частини є ключовими для формування методики розслідування терористичного акту, тому, на нашу думку, мають визначати назву цього розділу дисертації.

2. Аналізуючи у підрозділі 1.4 дисертаційної праці елементи криміналістичної характеристики терористичного акту, дисертант цілком слушно акцентує уваги на типових способах і слідах даного виду злочину. Проте, розглядаються ці складові частини окремо один від одного, що дещо знижує практичну цінність відповідних рекомендацій, адже сліди кримінального правопорушення тісно пов'язані зі способом його підготовки, вчинення та приховування. Отже, спільний аналіз цих елементів дозволив би виробити більш конкретні положення і встановити закономірні зв'язки між ними.

3. У підрозділі 2.2 дисертації проаналізовано типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування терористичного акту. При цьому як підстава для типізації слідчих ситуацій використано інформаційний компонент про основні обставини події та особу підозрюваного. Водночас поза увагою дисертанта залишилися типові слідчі ситуації наступного (подальшого) етапу розслідування, виокремлення яких надало б змогу побудувати більш повну методику розслідування досліджуваного виду кримінального правопорушення. Крім того, досліджуючи в підрозділі 3.4 специфіку використання спеціальних знань під час розслідування терористичного акту, дисертант зосередив увагу лише на питаннях залучення експертів, хоча цим не обмежуються можливі

форми використання спеціальних знань у кримінальному провадженні.

4. Аналізуючи питання тактики огляду місця події за фактом терористичного акту дисертант слушно звертає увагу на таку особливість, що місце вибуху або аварії може представляти велику площу, яка визначається відстанню розльоту фрагментів та уламків вибухових пристроїв та ушкодженнями, викликаними дією ударної хвилі (с. 155). Разом з цим відповідні наукові положення, викладені здобувачем, не містять рекомендацій щодо застосування сучасних засобів аерофотовідеозйомки з метою фіксації обстановки місця події. Видається, що такі рекомендації були б корисними для підвищення ефективності огляду місця вчинення терористичного акту.

5. В цілому заслуговує на підтримку розроблення дисертантом рекомендацій щодо організації тактичної операції «Зв'язок терористичного акту з іншими злочинами загальнокримінальної спрямованості». Але варто відзначити, що такі злочини можуть бути пов'язані також і з кримінальними правопорушеннями економічної спрямованості, екологічними злочинами тощо. Крім того, зважаючи на невизначеність самого терміну «злочини загальнокримінальної спрямованості», видається доцільним відмовитись від нього в даному контексті і вести мову про встановлення в ході досудового розслідування зв'язків терористичного акту з будь-якими іншими кримінальними правопорушеннями.

Зазначені положення мають дискусійний характер і загалом не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації, не знижують цінності та достовірності основних наукових положень, висновків і рекомендацій, висловлених у рецензованій науковій праці.

Висновок

дисертація Попова Володимира Юрійовича на тему «Методика розслідування терористичного акту» є самостійним завершеним дослідженням, виконаним на належному рівні, що відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України

від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 3 квітня 2019 року № 283), а також пп. 10, 11 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 року № 167, Вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40. Автор – Попов Володимир Юрійович – заслуговує на присудження йому ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 – «Право».

Опонент

**професор кафедри криміналістики,
судової експертології та домедичної підготовки
факультету № 1 Харківського національного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор**

Руслан СТЕПАНЮК

